

גבולות היחידה: במדבר פרק ל"א

נושא היחידה: המלחמה במדין

מספר שיעורים לפי המתווה: 2

כתבה: נורית שלזינגר

כללי:

בסוף פרשת בלק, למדנו על חטא בעל פעור, שבו נכשלו ישראל בגילוי עריות ובעבודה זרה. בעצת בלעם הרשע, הזנו המדיינים את בני ישראל. כבר בתחילת פרשת פנחס, למדנו את הציווי להיות צוררים (אויבים) למדיינים: "צרור את המדיינים והכיתם אותם... על דבר פעור..."

בפרק שלפנינו, נלמד על מלחמת הנקמה במדין, מלחמה שהוטל על משה לבצע לפני מותו.

יחידה א': המלחמה

פתיחה:

נפתח בסיפור קצר: יוסי אינו אוהב ללכת לישון בערב, ותמיד מנסה למשוך את הזמן... ערב אחד, אמרה לו אימא שעליו ללכת לישון. יוסי ממש לא רצה, אך נראה היה שאין לו הרבה ברירה. אך אז הוסיפה אימא ואמרה: "במצב שבו נמצא החדר שלך, אינך יכול ללכת לישון בו. עליך קודם כול לסדר את החדר, ואז מיד תלך לישון."

מה, לדעתכם, יעשה יוסי?

(יש להניח שהתלמידים יענו, שיוסי יסדר את החדר לאט ככל יכולתו כדי לדחות את הרגע שבו יצטרך ללכת לישון.)

נראה איך זה קשור לפרק שנלמד היום.

עיון בפסוקים:

נקרא את פסוקים א'-ב':

א וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר בְּנִקְמָה נִקְמָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמִּדְיָנִים אַחַר תֹּאסֹף אֶל עַמִּיךָ

על מה צריך לנקום מהמדיינים? – על חטא בעל פעור. בחטא זה, חטא העם גם עם בנות מואב. אם כן, למה הנקמה היא רק מהמדיינים ולא מהמואבים?

נפנה לרש"י, המביא שתי תשובות:

א. המואבים באמת חששו מבני, ואילו המדיינים סתם נכנסו לריב לא להם.

ב. ממואב יצאו בעתיד שתי נשים צדיקות, שיתחברו לעם ישראל: רות המואבייה ונעמה העמונית (אשת שלמה, אמו של רחבעם), ובזכותן אין לפגוע במואב.

לכך ניתן גם להוסיף, שהמדיינים היו נועזים וחצופים יותר, מכיוון שהם שהפקירו לזנות את בת המלך שלהם.
"אחר תאסף אל עמיך" – תמות.

מה עושה משה?

נקרא בפסוק ג': וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל הָעָם לֵאמֹר הִחְלִצוּ מֵאֲתֹכֶם אֲנָשִׁים לְצָבָא וַיְהִי עַל מִדְיָן לַתֵּת נִקְמַת ה' בְּמִדְיָן
משה מיד ניגש לביצוע! שלא כמו בסיפור בו פתחנו, משה אינו מנסה לעכב את המלחמה, למרות שהוא יודע שזמן קצר אחרי מלחמה זו, הוא ימות (ולא ימות לפני שיבצע זאת).
כך מדגיש רש"י: "אף על פי ששמע שמיתתו תלויה בדבר, עשה בשמחה ולא אחר".

נשאל את התלמידים: מה זה מלמד על משה?

נשמע את תשובות התלמידים. נדגיש, שמשה שם בצד את צרכי עצמו, ומתמקד בצרכי העם - הוא נאמן לצו ה', גם כאשר זה קשה לו.
(למורה: ניתן לשאול את התלמידים: היכן כבר ראינו בחומש במדבר דבר דומה? – כאשר שמע משה שהוא עומד למות, הוא מיד ביקש שימונה מנהיג חדש לעם.)

מדיין לא היו עם גדול עם צבא מסודר, אלא שבטים נודדים, ולכן לא היה צורך להוציא את כל הצבא, אלא רק קבוצה. נראה כמה חיילים גויסו:
לפי פסוק ד': אלף למטה.

לפני שנקרא את פסוק ה', ננחה את התלמידים: נסו להבין מהפסוק: האם החיילים רצו לצאת למלחמה או לא? הוכיחו.

פסוק ה': וַיִּמְסְרוּ מֵאֲלֵפֵי יִשְׂרָאֵל אֶלְף לַמָּטָה שְׁנַיִם עָשָׂר אֶלְף חֲלוּצֵי צָבָא. המילה "וימסרו" מראה שלא רצו, הם נמסרו בעל כרחם. החזקוני מסביר, שערכו הגרלה מי יצא למלחמה.

מדוע לא רצו?

שוב נעיין ברש"י: "להודיע שבחן של רועי ישראל, כמה הם חביבים על ישראל... משמעו שמיתת משה תלויה בנקמת מדיין, לא רצו ללכת עד שנמסרו על כרחן."

אם כך: משה דואג לעם, והעם דואג למשה. כך זה באהבה אמתית בין שניים – כל אחד דואג לזולתו.

נראה דבר דומה:

נבקש מהתלמידים לעיין שוב בפסוקים ב' וג' ולכתוב: כיצד מכונה הנקמה במדיין בכל אחד מהפסוקים?

בפסוק ב': "נקמת בני ישראל"

בפסוק ג': "נקמת ה'"

מדוע יש הבדל?

מיהו הדובר בפסוק ב'? – ה'. הוא מכנה את המלחמה – "נקמת בני ישראל"
מיהו הדובר בפסוק ג'? – משה. הוא מכנה את המלחמה – "נקמת ה'".

ה' דואג לכבוד עם ישראל, ועם ישראל דואג לכבוד ה'. ובעצם, זה היינו הך: מי שעומד נגד ישראל, עומד נגד הקב"ה. כך אומר גם רש"י על המילים "נקמת ה'" – "שהעומד כנגד ישראל, כאלו עומד כנגד הקב"ה".

עכשיו נקרא את הפסוקים המתארים את המלחמה. ננחה את התלמידים לעקוב אחר הקריאה, ותוך כדי ההקשבה, נבקש מהם שיערכו רשימה של האנשים המוזכרים בשמותם.

נקרא את פסוקים ו'-י':

וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה אֶלֶף לַמָּטָה לְצַבָּא אֹתָם וְאֶת פִּינְחָס בֶּן אֱלֵעָזָר הַכֹּהֵן לְצַבָּא וְכָלִי הַקֹּדֶשׁ וְחֲצֵצְרוֹת הַתְּרוּעָה בְּיָדוֹ. ז. וַיִּצְבְּאוּ עַל מִדְיָן כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה וַיַּהַרְגוּ כָּל זָכָר. ח. וְאֶת מַלְכֵי מִדְיָן הָרְגוּ עַל חַלְלֵיהֶם אֶת אֹוִי וְאֶת רִקְם וְאֶת צֹר וְאֶת חֹר וְאֶת רַבֵּעַ חֲמִשָּׁת מַלְכֵי מִדְיָן וְאֶת בַּלְעָם בֶּן בְּעֹזַר הָרְגוּ בְּחֶרֶב. ט. וַיֵּשְׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת נְשֵׁי מִדְיָן וְאֶת טַפָּם וְאֶת כָּל בְּהֵמָתָם וְאֶת כָּל מִקְנֵיהֶם וְאֶת כָּל חֵילָם בְּזָזוּ. י. וְאֶת כָּל עֲרִיָּהֶם בְּמוֹשְׁבֹתָם וְאֶת כָּל טִירָתָם שָׂרְפוּ בְּאֵשׁ

נחלק לתלמידים טבלה (מצורפת כנספח ליחידה), והם ימלאו אותה על סמך עיון בפסוקים ועל סמך ידיעותיהם. אחרי עבודה אישית של כל תלמיד, המורה יכתוב את הטבלה על הלוח ויעזור להשלים אותה במקרה הצורך, בעיקר בטור השמאלי.

שם הדמות	מה מסופר כאן על הדמות?	מדוע חשוב להזכיר דווקא דמות זו? כיצד היא קשורה באופן מיוחד לסיפור?
משה	שלח את החיילים	עליו ה' ציווה לנקום במדיין.
פנחס	יצא למלחמה והביא את כלי הקודש והחצוצרות בידו.	"המתחיל במצווה, אומרים לו גמור" – הוא התחיל את הנקמה במדיין.
אוי, רקם, צור, חור, רבע	נהרגו	הם הפקירו את בנותיהם – כזבי בת צור
בלעם	נהרג בחרב	הוא זה שהציע להחטיא את ישראל.

פנחס מגיע עם כלי הקודש והחצוצרות. מדוע? – הוא כהן משוח מלחמה, וכך יוצאים למלחמה. נזכיר כאן את מה שלמדנו בפרק י'- ביציאה למלחמה תוקעים בחצוצרות. הכהן גם מעודד את העם לפני היציאה למלחמה. כלי הקודש – הארון או הציץ.

ניתן לשאול: היכן למדנו שלקחו את ארון ה' למלחמה? (במלחמה ביריחו בספר יהושע, במלחמה בפלישתים בתחילת ספר שמואל א' - פרקים שכבר נלמדו בשיעורי נביא)

ועכשיו נעיין שוב בפסוקים, ונראה מה היו תוצאות המלחמה (ניתן לכתוב על הלוח את שלוש התוצאות – הריגה, שבי ושרפה, והתלמידים יחפשו מי ומה נכלל בכל סעיף):

הריגה: 1. כל זכר 2. חמשת מלכי מדין 3. בלעם

לקיחה בשבי: 1. נשים 2. טף 3. בעלי חיים 4. חיל – רכוש (כלים, בגדים)

שרפה באש: ערים, מקומות יישוב

נקרא בפסוקים י"א-י"ב, ונראה שאת כל מה שלקחו בשבי, אף אחד אינו לוקח לעצמו, אלא מביאים הכול למנהיגים.

מה הייתה תגובת המנהיגים? – נראה בשיעור הבא.

יחידה ב': מה עשו עם השלל?

כיצד אתם משערים שהמנהיגים יגיבו כאשר החיילים יחזרו מהמלחמה? נשמע את תשובות התלמידים, ואז נקרא את פסוקים י"ג-י"ד:

יג וַיָּצְאוּ מִשָּׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְכָל נְשֵׂי אֵי הָעֵדָה לְקִרְיָתָם אֶל מַחוּץ לַמַּחֲנֶה. יד וַיִּקְצֹף מֹשֶׁה עַל פְּקוּדֵי הַחֵיל שָׂרֵי הָאֲלָפִים וְשָׂרֵי הַמַּאוֹת הַבָּאִים מִצֵּבֵי הַמִּלְחָמָה מִדְּוַע מִשֶּׁה קוֹצֵף (כּוֹעֵס) עַל הַמַּפְקָדִים? – נקרא את פסוקים ט"ו-י"ח, ונבין שהכעס הוא על כך שהמפקדים השאירו בחיים את הנשים, שהן הן אלה שהחטאו את ישראל. משה מצווה להרוג את כל הזכר בטף ואת כל הנשים הבוגרות.

ומה הלאה?

גם הלוחמים וגם כל הכלים שנלקחו כשלל – טמאים.

הלוחמים נטמאו בטומאת מת, ועליהם להיטהר לפי כללי הטהרה שלמדנו בפרק י"ט (הזאת מי חטאת). גם הכלים שנגעו במת, צריכים הזאה. סוגי כלים אלה מפורטים בפסוק כ': "וְכָל בְּגָד וְכָל כְּלֵי עוֹר וְכָל מַעֲשֵׂה עֲדָיִם וְכָל כְּלֵי עֵץ תִּתְחַטְּאוּ".

כלים שמשמשים לבישול ונלקחו כשלל, טמאים לא רק בטומאת מת, אלא גם כיוון שהמדיינים בישלו בהם מאכלות אסורים. לכלים אלה לא תועיל הזאת מי חטאת בלבד. הם צריכים גם הגעלה.

נשאל את התלמידים: מהיכן אנו מכירים את המושג "הגעלת כלים"? – מחג הפסח. הלכות הכשרת כלים נלמדו מכאן, וכמו בהכשרת כלים לפסח, גם כאן העיקרון הוא "כבולעו כך פולטו", כלומר: בדרך בה נבלע האיסור בכלי, באותה דרך יוכשר הכלי: כלי שמבשלים בו על ידי אש, יוכשר על ידי הגעלה במים רותחים (אם מבשלים בתוכו) או על ידי ליבון (אם צולים אתו על האש עצמה): "כָּל דְּבַר אֲשֶׁר יָבֵא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בָאֵשׁ וְטָהַר" וכלי שמשמשים בו בצונן (כגון: כוסות וצלוחיות) יוכשר על ידי טבילה במים: "וְכָל אֲשֶׁר לֹא יָבֵא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בַמַּיִם".

מעבר לכלים שנלקחו כשלל, עיקר השלל היה בעלי חיים ובנות צעירות, שיכולות להיות שפחות.

בפסוק כ"ה אנו קוראים על כך שצריך לספור את בעלי החיים ואת הבנות שנלקחו בשבי. לשם מה? – כדי לחלק את השלל.

נשאל את התלמידים: למי, לדעתכם, מגיע לקבל מהשלל? מדוע?
לאחר שנשמע את הצעות התלמידים ואת נימוקיהם, נפנה לראות את ההנחיה בפסוק כ"ז:

וְחִצִּית אֶת הַמִּלְקוֹם בֵּין תַּפְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הַיְצְאִים לְצָבָא וּבֵין כָּל-הָעֵדָה
מחצית מהרכוש מקבלים הלוחמים, ומחצית מקבל שאר העם. מדוע כולם זכאים לקבל?
חלוקת השלל על פי ה' בין כל אנשי העם, מלמדת כי השלל איננו רכוש פרטי של המנצח,
וכי "לא בכח יגבר איש" (שמ"א, ב). הניצחון הוא מאת ה', ושלל המלחמה שייך לעם
ישראל.

יש להניח גם, שהעם שנשאר ולא יצא למלחמה, התפלל כל העת להצלחת הלוחמים,
ובכך היו גם הם שותפים למלחמה.

גם העם וגם יוצאי הצבא צריכים להפריש ממה שקיבלו, לכוהנים וללוויים: יוצאי הצבא
הפרישו 1/500, וזה ניתן לאלעזר הכהן, ואילו העם הפריש 1/50, וזה ניתן ללוויים.
בפסוקים מופיע כל הפירוט, וזה סיכום הדברים:

השלל	כמות כוללת	מחצית ליוצאי הצבא	1/500 לכהן	מחצית לבנ"י	1/50 ללוויים
צאן	675,000	3337,000	675	3337,000	6750
בקר	72,000	36,000	72	36,000	720
חמורים	61,000	30,500	61	30,500	610
נפש אדם	32,000	16,000	32	16,000	320

לאחר כל זה, ניגשו מפקדי הצבא אל משה ואמרו שהם מרגישים צורך לתת מתנה נוספת
על מה שכבר נתנו, וזאת כדי להודות על הנס הגדול שנעשה במלחמה: "עֲבַדְיָךְ נִשְׂאוּ אֶת
ראש אנשי המלחמה אֲשֶׁר בִּידְנוּ וְלֹא נִפְקְדוּ מִמֶּנּוּ אִישׁ" – בסיום המלחמה, התברר
שמספר החיילים לא השתנה, כלומר: אף חייל לא נהרג במלחמה!
המפקדים תרמו למשכן תכשיטי זהב.

הצעות להמחשה:

- ניתן לבקש מאחד התלמידים להציג את פנחס שמריע בחצוצרות ושומר לעם דברי עידוד לקראת היציאה למלחמה.
- ניתן להביא לכיתה כלי אוכל מחומרים שונים. התלמידים יזהו את החומר ואת דרך השימוש של הכלי, ולפי זה, יחליטו מהי דרך הכשרתו.

מסרים והפנמה:

- משה שמציית לדבר ה' גם כשקשה לו, שם את צורכי עצמו בצד לטובת ציווי ה' וטובת העם.
- הדדיות באהבה בין בני"י למשה ובין בני"י לקב"ה.
- "המתחיל במצווה, אומרים לו גמור" – פנחס, שהחל בנקמה במדיינים, הוא שיוצא בראש הלוחמים.
- המלחמה היא של עם ישראל. כל עם ישראל שותף במלחמה, כל אחד בדרכו, ולכן גם השלל שייך לכולם.
- חשיבות ההודאה לה' וחשיבות הנתינה והתרומה לה', מתוך הכרה בעובדה שהכול ניתן לנו מאת ה' ואנו מודים לו על כל הטוב אשר גמלנו, ובמקרה זה – על הניצחון במלחמה.

סיכום:

משה, בסוף ימיו, משלים את המשימה של הנקמה במדיין על כך שהם החטיאו את עם ישראל. המלחמה במדיין לא הייתה מלחמת כיבוש (בשונה מהמלחמות בסיחון ובעוג), אלא מלחמה של נקמה במי שפגע בטהרת עם ישראל.